

Ana dilimizin təəssübkeşi

Milli dövlətçiliyin yaranmasında və inkişafında ana dili mühüm tarixi rol oynayır. Çünki o, xalqın özünüqoruma instinktini gücləndirən, səfərbər edən və birləşdirən, həmçinin bir toplumu digərlərindən fərqləndirən və müdafiə edən ən etibarlı vasitədir.

Ona görə də dövlət dilinin saflığının qorunması, inkişafı və zənginləşməsinə xüsusi qayğı bütün dövrlərdə böyük əhəmiyyət kəsb etmişdir. Bu məsələ Ulu Öndər Heydər Əliyevin milli dövlətçilik fəlsəfəsində hər zaman xüsusi həssaslıqla nəzərə alınmışdır.

Azərbaycan dili dövlətimizin əsas atributlarından biri olmaqla yanaşı, azərbaycançılıq ideologiyasının da mühüm elementi, onun siyasi və sosial-mədəni təməli kimi müəyyən olmuşdur. Ulu Öndərin hələ sovet Azərbaycanına rəhbərliyi dövründə respublikamızın 1978-ci ildə qəbul olunmuş Konstitusiyasında Moskvanın bütün etirazlarına baxmayaraq, Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi təsbit olunması bu dildə milli-mədəniyyət nümunələrinin yaradılmasına, mətbuatın, incəsənətin, elm və təhsilin inkişafına xidmət etmişdir. O zaman keçmiş sovet imperiyası milli hərəkata, milli dirçəlişə səbəb olacaq hər hansı tədbirin qarşısını almaq üçün hər cür təxribata hazır idi. Ümummilli Lider Heydər Əliyev həmin dövrü xarakterizə edərək deyirdi ki, ən emosional, həssas məsələləri də ancaq aqlın gücü ilə həll etmək lazım idi. Azərbaycan cəmiyyətinin o dövrdəki vəziyyəti elə idi ki, dərhal qərar verib bütünlüklə Azərbaycan dilinə keçmək çox riskli, mərkəzə meydan oxumaq idi. Mirzə İbrahimovun təcrübəsi həmin yolun uğursuzluğunu artıq göstərmişdi. On il sonra sovet Azərbaycanına hakimiyyətə gəlmiş Ulu Öndərin ölkəyə rəhbərliyinin ilk günlərindən bəhs edən müasirləri onun çıxışlarını ana dilində etməklə ictimaiyyəti təəccübləndirməsini həmişə xüsusi bir məqam kimi xatırlayırlar. Bu, böyük dövlət adamının Azərbaycan cəmiyyətinə üstüörtülü bir xitabı idi. Heydər Əliyevin ana dilimizin təmsalında milli ideyanın bundan sonra onun himayəsində olacağına işarə verirdi.

Heydər Əliyevin yeritdiyi dil siyasəti bir məqsədə xidmət etmişdir: ana dilini inkişaf etdirmək, onun dövlət statusunu reallaşdırmaq, dünya dilləri içərisində nüfuzunu artırmaq. Lakin həmin dövrdə rus dilinin mövqeyi respublikada hələ çox güclü idi. Azərbaycan KP-nin qurultayları, MK-nın plenumları bir qayda olaraq rus dilində aparılırdı. Heydər Əliyev başa düşürdü ki, Moskva Ruslaşdırma siyasəti yürüdü, Azərbaycan dili dövlətçilikdən, inzibati idarə sistemindən, elmdən, mədəniyyətdən, təhsildən sıxışdırılır, məişət dili səviyyəsinə endirilirdi. Ona görə də ali məktəblərdə Azərbaycan dili və ədəbiyyatı ixtisası üzrə tələbə qəbulunun həcmi artırıldı, ana dilində yazılı imtahan ixtisaslar üzrə məcburi hesab edildi. Tədrisi Azərbaycan dilində aparılan məktəblərin sayı çoxaldıldı. 1970-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin 50 illiyi münasibətilə keçirilən mərasimdə respublika rəhbəri ana dilində çıxış etdi. Bunda məqsəd dilimizin yüksək səviyyədə təbliği idi. Həmin illərdə görkəmli Azərbaycan yazıçılarının, şairlərinin, elm xadimlərinin, şairlərinin, elm xadimlərinin, şairlərinin keçirilir, respublika rəhbərinin özü Azərbaycan

yazıçılarının qurultayında iştirak edirdi.

1978-ci ildə Konstitusiyada dövlət dilinin Azərbaycan dili olması haqqında müddəanın müəllifi Heydər Əliyev idi

Həmin dövrdə respublika rəhbəri siyasi taleyini riskə qoyaraq Konstitusiyada Azərbaycan dilinin dövlət dili olması barədə müddəanı təmin etmək üçün təşkilati işlər aparmış, elm və ziyalı qurumlarını da bu işə cəlb etmişdi. O zaman bu hərəket Moskvada böyük narazılıq yaratmışdı. Bəhanə o idi ki, başqa respublikaların Əsas qanununa həmin müddəa salınmamışdı. Belə bir vaxtda Ulu Öndər partiya funksionerləri ilə ciddi danışıqlara başlamışdı. Azərbaycanın mövqeyinə qarşı həmin dövrdə Ukrayna KP MK-nın ovaxtkı birinci katibi Şerbitski xüsusilə fəal çıxış etmişdi. Ümummilli Lider 1995-ci il oktyabrın 31-də EA-da keçirilən dövlət dili haqqında Konstitusiya maddəsinin müzakirəsindəki nitqində həmin hadisələri belə xatırlayırdı: "Mən ona dedim ki, sizə heç kim mane olmur. Siz bizdən də böyük respublikasınız və Sovetlər İttifaqında xüsusi çəkiniz bizimkindən qat-qat artıqdır. İstəsəniz, bunu yaza bilərsiniz. Ancaq siz bizə nə üçün mane olursunuz? Mübahisəmiz gərgin oldu... Mən sizə deyim ki, o zamanın şəraitində respublikamızda, ümumiyyətlə, ölkəmizin tarixində bu müddəanın Konstitusiyamızda mövcudluğu çox böyük tarixi bir hadisə idi".

Böyük rəhbərin qətiyyəti və iradəsi sayəsində həmin müddəa 1978-ci ildə qəbul edilən yeni Konstitusiyanın 73-cü maddəsində təsdiqini tapdı. Bu, xalqın mənəvi sərvəti olan ana dilinin qorunması tarixində xüsusi bir mərhələ idi. Yalnız bundan sonra yüksək məclislərdə Azərbaycan dilinə geniş səlahiyyət verildi, dövlət idarələrində ana dilinin təcridən yayılmasına, sənədlərin azərbaycanca hazırlanmasına başlandı. Respublika rəhbəri qurultay, konfrans, müşavirə, simpozium və s. mötəbər məclislərdə Azərbaycan dilində çıxış edir, ana dilinin hansı statusa və nüfuza malik olmasını hamıya çatdırırdı.

Azərbaycanın müstəqillik illərində də Ümummilli Lider ana dilinin qorunması və inkişafı sahəsində böyük işlər gördü. 1995-ci ildə Konstitusiya Komissiyasının sədri Heydər Əliyev layihədə dövlət dili haqqında maddə ilə bağlı geniş müza-

kirələr keçirdi. Əvvəlki iqtidar dövründə Milli Məclisdə bu barədə qanun müzakirə olunmuş və dilimizin adı dəyişdirilərək "türk dili" kimi təsdiq edilmişdi. Bu qərar qəbul ediləndə Ulu Öndər Naxçıvanda işləyirdi. 1995-ci ildə Heydər Əliyev sözügedən qanunun necə qəbul edilməsinin bütün təfərrüatını öyrənir və tələblərin kobud şəkildə pozulduğunun şahidi olur.

Ölkə rəhbəri çıxışlarında dəfələrlə qeyd etmişdi ki, ana dili məsələsi bir qrupun, bir dəstə adamın inhisarında ola bilməz. Məhz belə inhisarçılığın nəticəsində o zaman qanunsuz qəbul edilən qərar cəmiyyətdə güclü narazılıq yaratmışdı. 1995-ci ildə Konstitusiya layihəsində bu maddə müzakirə olunanda komissiyaya 1400-dən artıq təklif gəlmişdi. Həmin təkliflərdən ancaq 18-i ana dilinin türk dili kimi yazılmasını məqbul saymışdı.

2001-ci ilin iyununda "Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında" fərmanın imzalanması, 2001-ci il avqust ayının 1-də latin qrafikalı Azərbaycan əlifbasına keçidin təmin olunması, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dil Komissiyasının təşkili, 1 Avqustun Azərbaycan Əlifbası və Azərbaycan Dili Günü elan edilməsi, 2002-ci ilin sentyabrında "Azərbaycan Respublikasında dövlət dili haqqında" qanunun qüvvəyə minməsi Ümummilli Liderin müstəqillik dövründə ana dilimizin inkişafı ilə bağlı mühüm tarixi qərarlarıdır.

Milli dil əmanətinə sadiqlik

Bu gün Heydər Əliyevin müəyyənləşdirdiyi milli-mənəvi dəyərlərimizə, elmin və mədəniyyətin inkişafına daimi dövlət qayğısının təmin olunması xətti uğurla davam etdirilir. Ölkə rəhbəri milli dil əmanətinə də sadiqdır. Onlarca sərəncamlar, ayrı-ayrı toplantılarda ana dilimizin inkişafı ilə bağlı irəli sürülən tezislər müasir dövrdə dilimizin inkişafına təkan verən möhtəşəm tədbirlərdir. Ulu Öndərin ana dilimiz qarşısında əhəmiyyətli olan daha bir tarixi xidməti isə bu dili dünyanın ən yüksək tribunallarına daşmasıdır. Heydər Əliyev əsrlər, onilliklər boyu diplomatik fəaliyyətdən, hərbi sahədən, qanunvericilik sənədlərindən xeyli kənarda saxlanmış Azərbaycan dilini bütün parametrlər üzrə, sözün əsl mənasında, dövlətçilik dilinə çevirmişdir.

*İradə ƏLİYEVƏ,
"Azərbaycan"*